

СТАНДАРТИ ЗА ОБУЧЕНИЕ НА МЕДИАТОРИ – МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ И НАЦИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА И ПРАКТИКИ

Албена Пенова

СНЦ „Българска асоциация за медиация“

MEDIATION TRAINING STANDARDS

Albena Penova

NGO „Bulgarian Association for Mediation“

Резюме: Осигуряването на високо качество на медиацията и приемането ѝ от обществото като възможен способ за решаване на спорове зависят и от подготовката и уменията на медиаторите в съдебните и извънсъдебните центрове. Стандартите, които да се следват от всички обучителни организации, одобрени от министъра на правосъдието, да провеждат сертифициращи обучения по медиация ще гарантират придобиване на единни медиаторски знания и умения. У нас не са въведени държавни обучителни стандарти за обученията по медиация отделно от нормативно регламентираните изисквания за съдържание на програмата за обучение на медиатори. Това поставя редица въпроси за практическото осъществяване на обученията по медиация от различните обучителни организации и за проверката на дейността им от министъра на правосъдието.

Ключови думи: *медиация, обучение на медиатори, нормативни изисквания, стандарти за обучение, обучителни организации, добри практики*

Abstract: Ensuring the high quality of mediation and its acceptance by society as a possible way to resolve disputes also depends on the training and skills of mediators conducting mediation in judicial and non-judicial centers. The standards to be followed by all training organizations approved by the Minister of Justice to conduct certification training in mediation will ensure the acquisition of uniform mediation knowledge and skills. In our country, no state training standards have been introduced for mediation training besides the legally regulated requirements for the training program's content. This poses a number of questions for the practical implementation of mediation training by the various training organizations and for the verification of their activities by the Minister of Justice.

Keywords: *mediation, training of mediators, regulatory requirements, training standards, training organizations, good practices*

Въведение

В края на 2024 г. се навършват 20 години от приемането на българския Закон за медиацията (ЗМ)¹. От обнародването му през декември 2004 г. досега са правени няколко изменения на Закона и Наредба №2², издадена на основание чл. 8 ЗМ, наричана по-нататък в доклада Наредба №2. Последното изменение се отнасяше до въвеждане за първи път у нас на съдебната медиация (Глава шеста от ЗМ) – ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 г., с предстоящо влизане в сила на 01.07.2024 г.³ Обученията на медиаторите за придобиване на правоспособност медиатор не са били предмет на последващо регламентиране след първоначалното влизане в сила на ЗМ и Наредба №2. Изключение е регламентирането на специализираното обучение на медиаторите към съдебните центрове, извършено с Наредба №10 от 30 октомври 2023 г. за подбора, статута и дейността на медиаторите в съдебните центрове по медиация, издадена от Висшия съдебен съвет.⁴ У нас не са въведени все още нарочни държавни учебителни стандарти за обученията по медиация отделно от нормативно регламентираните изисквания за съдържание на програмата за обучение на медиатори, които са предмет на Наредба №2. Тези изисквания задават минималните стандарти за обучение, които следва да се спазват от учебителните организации. Механизъм за проверка на спазването на стандартите няма регламентиран. Уредена е само възможността министърът да извършва проверки, която ще бъде обсъдена в доклада. Това поставя редица въпроси за практическото осъществяване на обученията по медиация от учебителните организации, одобрени от министъра на правосъдието,

¹ Обн. ДВ, бр. 110 от 17 декември 2004 г., изм. ДВ, бр. 86 от 24 октомври 2006 г., изм. ДВ, бр. 9 от 28 януари 2011 г., изм. ДВ, бр. 27 от 1 април 2011 г., изм. и доп. ДВ, бр. 77 от 18 септември 2018 г., изм. ДВ, бр. 17 от 26 февруари 2019 г., изм. и доп. ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 г., изм. ДВ, бр. 57 от 5 юли 2024 г.

² Наредба №2 от 15 март 2007 г., в сила от 27.04.2007 г., издадена от министъра на правосъдието. // Обн. ДВ, бр. 26 от 27 март 2007 г., изм. ДВ, бр. 29 от 8 април 2011 г., изм. ДВ, бр. 100 от 15 декември 2017 г., изм. и доп. ДВ, бр. 15 от 21 февруари 2020 г.

³ След провеждане на националната конференция на 31 май 2024 г., на която беше представен настоящият доклад, разпоредбите, отнасящи се до съдебната медиация, бяха обявени за противоконституционни с РКС №11 от 2024 г. – ДВ, бр. 57 от 2024 г.

⁴ Наредба № 10 от 30 октомври 2023 г. за структурата и организацията на дейността на съдебните центрове по медиация, в сила от 01.07.2024 г., изд. от Висшия съдебен съвет, обн. ДВ, бр. 94 от 10 ноември 2023 г., попр. ДВ, бр. 97 от 21 ноември 2023 г.

да провеждат сертифициращи обучения и за качеството на тези обучения. Доколко сега обученията гарантират придобиване на единни медиаторски знания и умения и доколко може да се очаква медиаторите да провеждат медиация при спазване на единни стандарти? Достатъчни ли са минималните стандарти, въведени с Наредба №2, за гарантиране качеството на обученията по медиация? Това са въпроси, които чакат отговор отдавна и се поставят с особена острота сега, след последните законодателни промени относно съдебната медиация. Независимо от обявяването на тези законови текстове за противоконституционни, изменения в посока на детайлно регламентиране дейността на центровете по медиация – съдебни и извънсъдебни, предстоят и качеството на работа на медиаторите ще се налага все повече като неизменен компонент от процеса на утвърждаване на медиацията като възможност за извънсъдебно решаване на спорове.

Стандартите за обучение трябва да включват не само изисквания относно съдържанието на учебните програми, а да въвеждат и регламент за съотношението между теоретична рамка и практически занимания за усвояване на медиаторските умения, правила за подходяща методология на преподаване и обучение, правила за съставяне и провеждане на ролеви игри. Проверката за нивото на усвояване на знания и умения и съответното им оценяване следва да се извършват също според единни критерии за всички обучителни организации. Провеждането на процедури по медиация, независимо къде се случва това – в анексирани към съдилищата съдебни центрове, в извънсъдебни центрове или от отделни медиатори, практикуващи самостоятелно, следва да е предвидимо от гледна точка на качеството на работата на медиатора. Разочарованието от конкретния медиатор, предизвикано от неумението му да подпомогне страните в общуването, различно от състезаване и противопоставяне, може да има последици не само за засегнатите от спора страни. Медиацията като възможност за решаване на спорове чрез диалог, сътрудничество, взаимно разбиране и достигане до същинските интереси на всички страни може да се компрометира и да остане неприемана и непозната в голяма степен. Усилията на десетки медиатори, отдадени в продължение на години на популяризиране на медиацията, могат да останат разпръснати в различни посоки или да се обезсмислят от пробойните, създавани от липсата на единни стандарти за обучение.

В Единния регистър на медиаторите⁵ към Министерството на правосъдието вече⁶ са вписани повече от 4000 медиатори. Общественият интерес към медиацията, респективно очакванията към нейното качество, ще се увеличават и качеството на обученията трябва да намери своето място като тема за анализ и необходимо регламентиране. Страните и различните участници в процедурата – адвокати, експерти и др., имат своите очаквания за поведението на медиатора, за неговото участие в процеса на обсъждане на споровете и търсене на пътища за решение. Провеждането на медиацията допуска гъвкавост и съобразяване с динамиката и изискванията на страните в голяма степен. Възможностите, които има медиаторът да предостави на страните тази свобода с цел подпомагане на тяхното пълноценно общуване, трябва да се предпоставят от безупречно познаване на принципите, целите и изискванията за провеждането на процедурата. Единните стандарти за обучение ще гарантират представяне на същността на медиацията и на ролята на медиаторите и провеждане на медиационните срещи по начин, който не създава противоречиви впечатления или нереалистични очаквания нито от медиацията, нито от медиаторите.

Изложение

Съгласно легалната дефиниция на медиацията (чл. 2 ЗМ) медиаторът е трето лице, което подпомага страните да постигнат споразумение. В какво се изразява тази помощ и как да се осъществява така, че страните сами да успеят да генерират различни варианти за разрешаване, от които да изберат най-добрите за тях, е предмет на преподаване и усвояване по време на базовото обучение за медиатори. Обучение, което обединява получаването на знания за същността на медиацията и развиване на умения за нейното осъществяване.

I. Международни стандарти

За обучението на медиатори има създадени международни стандарти, прилагани от обучителните организации по света, включително и от български обучителни организации. За целите на настоящото

⁵ <https://mediation.mjs.bg/Register/Mediators>.

⁶ Информацията е актуална към месец май 2024 г.

изложение ще бъдат разгледани само две групи от тях: стандартите на Международния институт за медиация (International mediation Institute – IMI),⁷ наричан в доклада МИМ, и на Европейската комисия за ефективност на правосъдието (European Commission for the Efficiency of Justice – CEPEJ)⁸, наричана в доклада ЕКЕП.

1. Стандарти на Международния институт за медиация (МИМ)

МИМ въвежда за първи път през 2017 година своите международни стандарти за обучение на медиатори след очертаването им от международна група експерти и последващо обсъждане от обществеността.⁹ Одобрението от МИМ на програми за обучение на различни обучителни организации, като съответстващи на тези критерии, започва от 2019 г. Първоначално стандартите се отнасят само до обучения на медиатори във физическа среда, лице в лице. Впоследствие се разработват критерии и за онлайн обучение. Спазването на изискванията няма задължителен характер за всички обучителни организации, отнася се само до желаещите да провеждат своите обучения съгласно одобрени от МИМ програми. Стандартите обобщават дългогодишен опит в обучението и практиката на медиаторите и са насока за много обучителни организации, макар и те да не са сертифицирали програмите си за обучение от МИМ. Затова тяхното познаване може да допринесе за въвеждане на по-прецизирани и съответстващи на съвремието изисквания към качеството на обучения по медиация, на което да отговарят програмите и на българските обучителни организации.

Изискванията към обучителните програми, въведени от МИМ, са систематизирани в 13 групи: регистрация; съдържание на курса; рамка на компетентностите; продължителност на курса; размер на групата; минимални изисквания за обучение само онлайн; общ подход към обучението; материали за участника; подготовка на ролеви игри; предоставяне на обратна връзка; оценка на резултатите и акредитация; улесняване на допълнителното развитие като медиатор и политика за оплаквания и обжалване.

⁷ <https://imimediation.org/>.

⁸ <https://www.coe.int/en/web/cepej>.

⁹ <https://imimediation.org/orgs/training-program-requirements/>.

1.1. Кратък преглед на стандартите на МИМ с оглед съпоставяне с регламентирането на изискванията за обучение в България

Регулиране на обучителните курсове: може да се осъществява самостоятелно от организациите или да има т.нар. външно регулиране, директно от правителствен орган. Външното регулиране предоставя минималните стандарти за обучение, като тези стандарти трябва да способстват за повишаване на общите стандарти за обучение в цялата индустрия.

Съдържанието на курса на обучение може да бъде разделено на теми за получаване на знания и развиване на медиаторски умения. Предвиден е минимум от знания, които да бъдат включени във всяка програма. Отнасят се до познаване принципите на медиацията; етапите на процедурата; ролята на медиатора; ролята на представителите и правните съветници на страните; теорията на преговорите и разрешаването на конфликти; етиката на медиатора и етичните стандарти.

Основните медиаторски умения, които трябва да се усвоят при обучението са: умения за слушане и стратегии за комуникация; умения за управление на процеса, включващи и уменията за провеждане на общи и лични срещи; стратегии за преговори и умения за справяне със съдържанието на спора; възможности за отговор на различните поведения на страните.

Обучителите могат да проявяват гъвкавост и креативност и да включват в програмите си допълнителни теми в сферите на знанията и уменията, съответстващи на културните, социалните и правните аспекти, на потребностите на групата, на средата, в която се провежда обучението. Сред тях са теми за правната рамка на медиацията, съдебната медиация, възникването и развитието на медиацията, психологическите фактори, културните аспекти и др.

Рамка на компетентностите

Обучителните курсове трябва да включват рамка на компетентностите, които да се усвоят в резултат на обучението и които се определят от съдържанието на обучителните програми. Тази рамка се задава недвусмислено на медиаторите за яснота какви знания и умения се очаква от тях да постигнат. Използва се и при оценяването им от обучителите и инструкторите. Може да включва собствените на организацията

индивидуални и организационни знания за обучение за медиаторски умения и съществуващи външни източници, включително релевантно законодателство и други публикувани рамки. Само един от примерите за разработена рамка на компетентностите, която се прилага и от други организации, е рамката на Сингапурския международен институт за медиация (SIMI). Включва различни способности за разбиране и прилагане на умения – от разбиране на конфликта, през разбиране на разликите между арбитраж и медиация, до разбиране на принципите на медиацията, познаване на различните стилове медиация, способности за използване на различни технологии в дистанционните медиаторски сесии и способност за разбиране на всички други основни теми, включени в базовата рамка на обучителните програми.¹⁰

Продължителност на курса. Размер на групата

Определена е минималната продължителност 40 обучителни часа при съобразяване с целите на обучението – да се придобие основно ниво на компетентност от медиаторите. Като се отчита необходимостта от осигуряване на повече възможности за практически занимания, се препоръчва на обучителните организации да предвидят по възможност и обучения с по-голяма продължителност с акцент върху практическата част. Съобразяване трябва да има и с изискванията за продължителност на обученията на всяка отделна юрисдикция. Максимален размер от 30 участници за групите е съобразен с изискването за осигуряване на възможност за пълноценно общуване между участниците и между тях и обучителите. Качеството на обученията би могло да се компрометира от големия брой участници и от неподходящото съотношение между участници и обучители. За идеален стандарт е определено съотношението 1 обучител на всеки 6 курсисти, като възможно отклонение от това правило е 1 обучител на всеки 10 участници. Синхронизиране на броя участници в групите и необходимите обучители може да се осъществи чрез включване на инструктори, подпомагащи обучителите при практическите занимания.

Минимални изисквания за провеждане на обучения само онлайн

Включват изисквания за използваните платформи, осигуряващи подходящи за обучението възможности, притежаване на компю-

¹⁰ <https://www.simi.org.sg/What-We-Offer/Mediators/The-SIMI-Competency-Framework-for-Mediators>.

търни умения от участниците, програмиране на курса за провеждането му с определена скорост. Онлайн курсовете обикновено да се провеждат за по-дълъг период от време в сравнение с присъственото обучение и ще включват сесии не по-дълги от 120 минути наведнъж с чести почивки. Предвидени са параметри и на възможностите за компенсиране на пропуснати компоненти по независещи от участниците причини.

Общ подход към обучението. Материали за участника

Препоръчва се подход с фокус на обучението върху подготовката на участниците да практикуват медиация, а не върху изучаването на медиацията като академичен предмет. Това е подход, който е интерактивен и фокусиран върху обучаемия. Въвежда се стандарт 10%-40%-50% на съотношението между лекции, упражнения и практическа част (влизане в роли). Необходимо е и съобразяване със стиловете на учене на участниците и съответствие с културните норми. Елементите „интерактивност“ и „насоченост към курсиста“ няма да могат да са част от обученията, провеждани само онлайн. За добрата предварителна подготовка на участниците може да се предвиди изпращането на учебни материали, статии, инструкции за влизането в роли и др. преди началото на курса.

Ролевы игри. Обратна връзка

Определени са изисквания за максималния брой участници в ролевы игри (шест лица), равен брой участия за всеки курсист, продължителност на ролевите игри (минимум 45 минути) и стандартите за наблюдение и оценка. Най-малко 50% от всички ролевы игри трябва да бъдат наблюдавани от опитен инструктор/треньор, като наблюдаващият инструктор трябва да присъства минимум 50% от действителното време за ролева игра. За осигуряване на участниците на разнообразие от подходи на обучение инструкторите трябва да се сменят между отделните групи. При последващо оценяване не се включват наблюдаващите обучители и инструктори. При наблюдение на ролевы игри за оценяване наблюдението от оценител или ръководител на курса е 100% от времето за ролевы игри. Предоставянето на обратна връзка на курсистите от опитни медиатори, действащи като инструктори по време на обучението, е изведено като задължителен елемент на обучителните програми. МИМ създава насоките за инструкторите, които да послужат за избор на подходящите начини за получаване на обратна връзка. Обучителните организации сами определят свои-

те способности за предоставяне на обратната връзка, съобразявайки се с тези насоки.¹¹

Оценка на резултатите. Акредитация

Насоките за създаване на процедури и критерии за оценка от отделните организации включват: механизъм за оценяване по време на ролеви игри, включително и при провеждане на обучение онлайн, оценяване на теоретични знания чрез писмен или устен тест.

Улесняване на допълнителното развитие като медиатор

Развитието на обучените медиатори след приключване на курса може да се осъществи чрез различни дейности на обучителните организации: сесия в рамките на курса или след това, посветена на възможностите за практика и рекламиране на медиатора, улесняване на текущото наставничество и обучение и предоставяне на възможности за работа в мрежа, използване на възможностите за наблюдение на реални медиатори, в случай че има такива и др.

Политика за оплаквания и обжалвания

Определя се като неизменна част от обучителните програми. Политиката за писмени оплаквания трябва да е ясно зададена, а в случаите на оценяване преди акредитация следва да има и ясно разписана процедура за обжалване или преглед от недоволните от оценките си медиатори.

Съпоставянето на стандартите на МИМ с регламентираните изисквания за обучение на медиатори в България следва по-нататък в изложението след прегледа на стандартите и на Европейската комисия за ефективност на правосъдието.

2. Стандарти на Европейската комисия за ефективност на правосъдието (ЕКЕП)

Инструментите на Съвета на Европа за развитие на медиацията включват четири препоръки на Съвета на министрите, три стратегически насоки на ЕКЕП и петнадесет инструмента на ЕКЕП за специфични елементи от развитието на медиацията (Набор от инструменти за развитие на медиацията)¹². В набора от инструменти за развитие на медиацията са включени и разработените съвместно с МИМ „На-

¹¹ За сравнение – оценяването при обученията у нас се извършва според отделните за всяка организация критерии и правила.

¹² <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-work/mediation>.

соки относно проектирането и мониторинга на схеми за обучение по медиация“, приети на 32-то пленарно заседание на комисията, проведено на 13-14 юни 2019 г. в Страсбург.¹³ Целта на инструмента е предоставяне насоки на правителствата на държавите членки и заинтересованите страни в медиацията за създаване и поддържане ефективни и качествени схеми за обучение на медиатори, хармонизиране на минимален стандарт за обучение и осигуряване на подходящ брой добре обучени медиатори във всяка юрисдикция на държава членка. Изискванията към обучителните програми са систематизирани в 16 раздела, които в по-голямата си част съответстват на стандартите за обучение на МИМ, създадени две години преди насоките на ЕКЕП: регистрация на обучителни програми; доставчици на обучение; съдържание на курса; рамка на компетентностите; записване и достъпност; такси; продължителност на курса; размер на групата; общ подход към обучението; материали за участника; подготовка на ролеви игри; предоставяне на обратна връзка; оценка на резултатите и акредитация; обучаващи, инструктори и оценител; управление на качеството и международни стандарти за отличие.

2.2. Кратък преглед на стандартите на ЕКЕП с оглед съпоставяне с правилата на МИМ и с регламентирането на изискванията за обучение в България

Регистрация за обучителни програми. Доставчици на обучение

Както и в стандартите на МИМ, допускат се два подхода за регистрация на обучителни програми – саморегулиране и директна регулация от външен орган, който може да бъде правно или съдебно министерство. Външното регулиране се свежда до предоставяне на минимални стандарти на обучение. Доставчиците на обучение могат да бъдат публични или частни (стопански или нестопански) органи, които могат да предоставят и да имат право на акредитация за курсове за обучение по медиация. С цел осигуряване на независимост и предотвратяване на нечестна конкуренция се препоръчва органите по акредитация да не бъдат доставчици на обучение. Предвидена е и възможността обучение да се провежда от университети и институти, които не са и доставчици на медиация, като изискването в тези случаи е да се осигури достатъчно за практическо обучение.

¹³ <https://rm.coe.int/cepej-2019-8-en-guidelines-mediation-training-schemes/168094ef3a>.

Съдържание на курса

Няма съществена разлика между стандартите за съдържание на програмата на МИМ и стандартите на ЕКЕП. Според последните съдържанието трябва да включва основни теми, посочени в приложението „Програма за основно обучение за медиатор“, която е част от насоките. Програмата включва знания и умения и обхваща следните теми: теория на конфликта; традиционно уреждане на спорове и медиация; основи на медиацията (принципи, цели, допустимост на медиацията); основни атрибути на медиатора; роля на страните, техните съветници и другите участници в медиацията; стилове на медиация; етапи на медиацията; правна рамка. В съдържанието на обучителните програми се включват взаимодействието между медиатори, съдии, адвокати, потребители на медиация и други заинтересовани страни в медиацията и основни характеристики и разлики на медиацията по граждански, семейни, наказателни и административни дела, което не се съдържа като изискване в стандартите на МИМ. Безспорно е, че адвокатите и съдиите са сред основните фактори, можещи да подпомогнат насърчаването и прилагането на медиацията. Включването на въпроси за тяхното взаимодействие и разграничаване на ролите им може само да подпомогне качеството на базовото обучение на медиаторите. Програмата, която е част от насоките, обхваща и допълнителните теми и упражнения за усвояване на допълнителни умения в специализираните обучителни програми за медиация при различни видове спорове – семейни, граждански, наказателни, административни въпроси.

Програмата по отношение на развитието на умения включва теми за основни умения, които трябва да бъдат обхванати, демонстрирани и практикувани във всяка програма за обучение, които са: умения за слушане и стратегии за комуникация, умения и техники за управление на процеса по медиация, включително, но без да се ограничават до употребата на съвместни и лични срещи, стратегии за преговори и умения за справяне със съдържанието на спора, начини за отговор на различните поведения на страните, умения за решаване на проблеми и вземане на решения, умения за анализ и управление на конфликти, включително разумен избор на стратегия и методи за решаване на спорове, умения за комедиация. Както стандартите на МИМ, така и насоките на ЕКЕП предвиждат възможност на обучителните организации да имат гъвкавост и освен

базовите теми да включват в програмите си други теми, подходящи за обогатяване на знанията и уменията на медиаторите. Сред посочените възможности са възможностите за излизане от безизходицата, уменията за работа с трудни хора, дори нервнолингвистичното програмиране.

Рамка на компетентностите

Предвижда се рамката да съответства на съдържанието и изискванията за умения на курса, да може ясно и кратко да запознае участниците с компетенциите, които се очаква от тях да усвоят. Тази информираност на участниците в обучението е изискване, въведено и от стандартите на МИМ

Записване и достъпност. Такси

Не са въведени специални изисквания по отношение на предишни квалификации или опит, необходими за записване в основен курс по медиация. Изисквания има при курсовете за напреднало или специализирано обучение по медиация, които включват предишни доказани знания и/или практика по медиация. Таксите трябва да включват обучение, практика с инструктор и оценка, както и учебни материали. Определянето на параметри на таксите е още един елемент, с който се надграждат стандартите за обучение в сравнение със стандартите на МИМ. Включването им в стандартите за провеждане на обучения може да даде възможност за адекватно и предвидимо определяне на таксите за провеждани обучения в различните юрисдикции.

Продължителност на курса. Размер на групата

Минималният приемлив показател за продължителност на качествено преподаване и усвояване на знания и умения се определя на 40 учебни часа с насърчаване на учебните организации по възможност да включат повече часове с акцент върху повече практика. За да не се компрометира качеството на обученията, се препоръчва курсовете да са с максимален размер на класа от 30 студенти. Както и в стандартите на МИМ, предвижда се за стандарт съотношението „обучител – обучаващ“ да варира между идеалното 1 обучител на всеки 6 участници; до максимум 1 обучител на всеки 10 участници, както и възможност за съобразяване на съотношението с различни фактори – общ размер на групата, наличие на асистент обучаващи, медиатори или инструктори, разбивка на теоретичната част и практиката по часове и дни съобразно условията.

Общ подход към обучението

Определя се като се има предвид, че фокусът на курсовете за обучение за умения на медиатор е върху подготовката на участниците да практикуват медиация, а не върху изучаването на медиацията като академичен предмет. Включва участие на курсистите, интерактивност, фокусиране върху обучаемите и използване на различни методики на преподаване, включително лекции, видеозаписи, интерактивни упражнения, индивидуална работа, групови дискусии, разговори по двойки и ролеви игри. Предвидено е и съотношение между лекции/предаване на знания/презентация (около 10%); упражнения и дискусия (около 40%) и влизане в роли, обучение и обратна информация (около 50%) Предложеният в насоките подход към обучението не се различава от предложения вече подход на МИМ.

Материали за участника. Подготовка на ролеви игри

Примерно са изброени видовете материали, които могат да се разпространяват на хартия или софтуерно преди курс. Сред тях са учебник за курса; допълнителни материали, като например общи инструкции за влизане в роли; правила и процедури за медиация; релевантно законодателство; академични статии и учебници. Планирането и изпълнението на ролевите игри следва да осигуряват максимална възможност на курсистите да се учат пълноценно в симулирана среда. Ролевата игра и тук се определя като симулиран случай, при който медиаторът има възможност да практикува широк спектър от медиаторски умения, по възможност в множество фази на процеса, като се провеждат ролеви игри с различни теми. Прави се разграничение от по-кратката ролева игра, упражнение или скеч, базирани на сценарий и предназначени за практикуване на конкретно умение, напр. кратко упражнение за практикуване на активно слушане или тестване на реалността. Ролевите игри трябва да имат различни теми и да позволяват практикуване на различни етапи от процеса по медиация. Правилата относно материалите и ролевите игри следват установените вече по-рано стандарти от МИМ, като има по-ясно разграничаване на видовете ролеви игри и тяхното предназначение.

Предоставяне на обратна връзка. Оценка на резултатите и акредитация. Политика за оплаквания и обжалвания

Стандартите не въвеждат различни изисквания от установените вече от МИМ, които са обсъдени вече в раздел 1.1. на изложението.

Обучаващи, инструктори и оценител (ОИО)

Определят се ключови роли на предоставящите входяща информация по време на обучителна програма, които са *обучаващи, инструктор и оценител (ОИО)*.

На обучаващия се възлага предоставяне на съдържанието, заложено в програмата. Инструкторът наблюдава представянето на участника в ролята на медиатор по време на ролева игра и осигурява обучение и обратна връзка на участника по време и след ролевата игра, за да подобри неговата компетентност като медиатор. Оценителят също наблюдава представянето на участник и предоставя формална оценка на компетентността, като може също да предоставя обратна връзка в края на оценката. Стандартите определят и изисквания за знанията, уменията и опита на обучаващите, инструкторите и оценителите. Едни от изискванията са да са регистрирани като медиатори, да са посещавали достатъчно (без определяне на брой часове) курсове за обучение и да имат практически опит като действащи медиатори преди и след назначението си като специалисти (ОИО). Има изискване и за брой участия в съответното качество в основни и опреснителни обучения по медиация.

Тези изисквания могат да се спазват с различен успех в отделните държави, конкретно в България, като се има предвид, че медиацията не е все още широко прилаган способ за разрешаване на спорове. Възможностите за практикуване на медиатори у нас остават ограничени.

Управление на качеството и международни стандарти за от- личие

Обосновава се необходимостта от прилагане мерки за управление на качеството и независимо наблюдение с цел осигуряване на достатъчно съдържание, предоставяне на обучение, оценка на ефективността и акредитация. Насърчава се сравняване на курсовете на доставчиците на обучение с международните стандарти като средство за осигуряване на увереност на обучаемите медиатори, че курсът, който смятат да преминат, е с възможно най-високо качество. Такова сравняване може да се извърши и чрез сертифициране на обучителните програми с Програмата за обучение на сертифицирани медиатори (ПОСМ) на Международния институт по медиация.

Съпоставяне на стандартите на ЕКЕП с регламента на обучението по медиация в България ще бъде направено в следващата част на

доклада с цел обосноваване на необходимост от допълване и промяна на въведените преди 20 години нормативни изисквания.

3. Национална правна рамка и практики

Законът за медиацията (ЗМ) въвежда в чл. 8, ал. 1 изискванията за придобиване на правоспособност на медиатор. Успешното завършване на курс на обучение за медиатор е един от елементите на фактическия състав, който приключва с вписване в Единния регистър на медиаторите към министъра на правосъдието. Обучението на медиаторите се извършва от одобрени от министъра на правосъдието организации (чл. 8, ал. 4 ЗМ), като условията и редът за одобряването им и изискванията за обучението на медиаторите се определят с наредба на министъра на правосъдието – Наредба №2. Обучителните организации, кандидатстващи за одобряване, трябва да представят учебен план и учебна програма за обучение на медиатори в съответствие с изискванията на Наредба №2, правила за провеждане на изпита и списък на специалистите, които ще извършват обучение и притежават квалификация и опит. За всяка промяна в обстоятелствата, включително промяна на специалистите, обучителната организация уведомява Министерството на правосъдието в 14-дневен срок от настъпването ѝ. Обучението на медиатори се провежда в рамките на минимум 60 учебни часа и включва теоретична и практическа част. Практическата част е минимум половината от учебните часове (чл. 8 от Наредба №2). Въведени са минимални изисквания за провеждане на теоретичната и практическата подготовка, съдържащи се Приложение 2 към чл. 8 от Наредба №2¹⁴. Програмата минимум включва теми, които да се включат в теоретичната част от програмата на обучението (Раздел II на Приложение 2) и задължение за придобиване на практически умения чрез индивидуални занимания и практически семинари в група, включително и изискване за провеждане на поне три симулации и анализ (Раздел III на Приложение 2). Темите на базовото обучение са разпределени в три групи: *въведение в медиацията* (понятие за конфликт, правни способности за разрешаване на спора – съд, арбитраж, помирение и други; понятие за спогодба – съдебна и извънсъдебна; понятие за медиация; критерии за допустимост; участници в процедурата

¹⁴ Приложение №2 към чл. 8 на Наредба №2.

по медиация; правомощия на съда или на друг компетентен орган, пред който спорът е отнесен за решаване; принципи на медиацията; процедурни и етични правила при провеждане на медиация), *процедура по медиация* (избор на медиатор, фази и етапи на процедурата по медиация, роля и функции на медиатора, методи за подобряване на комуникацията, стратегии за справяне с проблемни ситуации, спиране и прекратяване на процедурата, споразумение – съдържание и действие), *медиация по отделни видове спорове* (сравнително-правен преглед на законодателството и практиката, специфика на медиацията по отделни видове спорове – граждански, включително свързани с права на потребители, семейни, административни, трудови, търговски, медиация по наказателни дела). Изисквания за квалификацията и опита на специалистите не се съдържат в Наредба №2. Периодичното усъвършенстване на знанията на медиаторите може да се извърши чрез преминаване на допълнително теоретично и практическо обучение по специализирана медиация в рамките на 30 учебни часа при спазване на минимални изисквания, въведени с Наредба №2¹⁵. Те обхващат програма минимум за теоретичната част от допълнителното обучение и обхват на заниманията от практическата част. И основното, и допълнителното обучение приключват с изпит, включващ тест за придобитите знания и участие в симулирана медиация. Нормативната уредба предвижда възможност на министъра на правосъдието за извършване на проверки на дейността на организациите за обучение на медиатори чрез оправомощени със заповед лица и даване на указания за отстраняване на констатирани нарушения. Като последица от неотстраняване на нарушенията в определен за това срок може да бъде отмяна на заповедта за одобрение на учебителната организация. Въведените минимални изисквания за провеждане на обучения не предпоставят извършване на проверка и упражняване на контрол върху качеството на предоставяните обучения. Това качество се гарантира от съобразяване с повече изисквания не само чрез представяне на учебен план и учебна програма, правила за провеждане на изпита, списък на специалистите, които ще обучават, и копия от документите, удостоверяващи квалификацията им.¹⁶

¹⁵ Приложение 2а към чл. 11а, ал. 1 на Наредба №2.

¹⁶ Чл. 3, ал. 3 от Наредба №2.

3.1. Съпоставяне на националните стандарти за обучение със стандартите на МИМ и ЕКЕП

Стандартите на обученията, определени от МИМ и ЕКЕП, отнасящи се до рамка на компетентност, общ подход към обучението (методология), големина на групите, съотношение между обучители и участници в обученията, медиаторска квалификация на обучителите, подготовка на ролеви игри, подготовка и използване на учебни материали, упражнения за усвояване на умения и симулирани медиации, изисквания за записване за участие в обучение, задаване параметри за определяне на таксите за обучение, предоставяне на обратна връзка, контрол на качеството, въвеждане на политики за оплаквания от обученията и обжалване на оценките, в случаите на оценяване и за провеждане на обучение само онлайн, не са регламентирани изрично и се прилагат от обучителните организации според квалификацията и опита на техните обучители, включително и според степента на познаване от обучителите на международните стандарти. ЗМ регламентира изискванията за медиаторите, включващи успешно преминаване на курс за обучение за медиатор¹⁷, а възможностите на всяка обучителна организация да въведе изисквания за участие в обучението, свързани с познаване и приемане на правилата за обучението (присъствие, участие в ролеви игри и др.), не са установени. Така на добрата воля на всяка обучителна организация е оставено създаването на такива правила, включително и изисквания за участие в допълнителни обучения след придобиване на правоспособност медиатор. Правила за провеждане на изпит след обучението се изискват при регистриране на обучителните организации, без да са дадени минимални изисквания за тях. Всяка организация провежда изпитите си по собствени правила, без задължение те да са съобразени с утвърдени стандарти. Националното регламентиране на обученията, свеждащо се до наличие само на няколко от необходимите компоненти, гарантиращи пълноценно обучение, не осигурява възможност за адекватен контрол на качеството. Липсата на стандарти за обучение, обхващащи всички елементи от процеса на обучение, поставя под въпрос какво качество на обучението се предоставя от всяка една обучителна организация.

¹⁷ Чл. 8, ал. 1, т. 2 от ЗМ.

4. Практики

Обучителните организации у нас предоставят ежегодно на министъра на правосъдието доклад, съдържащ информация за броя на проведените обучения, обучени медиатори и издадени удостоверения, както и друга информация за дейността на организацията през годината, свързана с популяризирането, информирането и обучението по медиация¹⁸. От такава информация не може да се направят изводи за качеството на провежданите обучения. Възможно е в обученията да се включват обучители, които не са вписани в състава на обучителите на съответната организация, или да се обучават курсистите по програми, които се прилагат от друга организация, не от организацията, провеждаща конкретно обучение. Съдържанието на регистрираните програми и на прилаганите на практика програми е възможно да се различава. Съотношението между брой обучители и курсисти може да варира в произволни мащаби, след като няма установени стандарти в това отношение. Като наблюдатели на симулираните медиации и дори като оценители може да се включват произволно избрани лица според конкретната необходимост на обучителната организация да проведе обучение с голям брой курсисти. Методологията на преподаване на знания и усвояване на умения също е според знанията и квалификацията на отделните обучители, след като няма установени минимални изисквания в това отношение. Липсата на стандарти за съставяне и провеждане на ролевите игри като част от практическото обучение може да доведе до избор на неподходящи за целите на обучението модели. При липса на правила, които да се съобразяват при определяне на таксите за обучение, сега е допустимо и вероятно е факт обучението да се провежда при големи разлики в таксите на отделните организации, като тези такси може и да не са съобразени с качеството на обучението. Въпреки правомощието на министъра на правосъдието да извършва проверки за дейността на обучителните организации, тези проверки няма как да обхванат изцяло качеството на обучението след като липсват всички изисквания за постигането му. Картината на провежданите у нас обучения на медиатори все още остава неясна, дори и след видимо нарасналия брой обучени медиатори, което може да се установи от вписаните медиатори в Единния регистър на медиаторите. Както липсата на стандарти, така и липсата

¹⁸ Чл. 6б от Наредба №2.

на периодично публикувани данни за състоянието на провежданите обучения създава несигурна среда и може да допринесе за пораждаване на основателни съмнения у потенциалните курсисти за необходимостта от високи професионални изисквания, които трябва да се спазват при обученията по медиация.

Заключение

Съпоставянето на нормативно въведените преди 20 години изисквания за обучения на медиатори в България с международно утвърдените стандарти за обученията по медиация, създадени в последните 5 до 7 години с участието на специалисти и организации, работещи в рамките на ЕС, чието прилагане се споделя от много организации, показва необходимост от осъвременяване на нашите нормативни изисквания за обучение и създаване на единни стандарти. Критичният анализ на разпоредбите на ЗМ и Наредба №2 относно обученията по медиация позволява да се направят следните изводи и предложения *de lege ferenda*:

От първоначалното определяне на изискванията за обучение на медиатори са изминали 20 години. Добрите практики по света както за обучения, така и за провеждане на медиации отдавна са утвърдени и прилагани от медиаторската общност. Вече е необходимо и българският законодател да регламентира пълноценно обученията по медиация чрез въвеждане на единни стандарти за обучение, отговарящи на утвърдените международни изисквания и гарантиращи високо качество. Обученията трябва да дават възможност за придобиване на знания и усвояване на умения, осигуряващи професионално и компетентно провеждане на процедурите по медиация. Законодателните промени относно съдебната медиация вероятно предстоят отново след Решение №11 от 2024 г. на Конституционния съд, с което бяха обявени за противоконституционни последните изменения на ЗМ и ГПК, въвеждащи съдебната медиация. Необходимостта от гарантирано качество на обученията на медиаторите ще се откроява все повече. Нормативното регламентиране на стандартите се предпоставя от това, че изискванията за обученията, макар и в ограничен обем, първоначално са нормативно въведени. От друга страна, с цел съобразяване с динамиката на прилагане на медиацията и необходимостта от следване на добрите практики подробното регламентиране

чрез законови норми ще ограничи възможностите за съвременни допълнения и промени. **Предложението, което може да се направи, е:** основните изисквания, на които да отговарят обученията и които да отговарят на вече утвърдените международни стандарти, да се въведат чрез изменение и допълнение на съществуващата нормативна база – ЗМ и Наредба №2, като министърът на правосъдието да бъде делегиран с правото да одобрява изготвени стандарти за обучения, отговарящи на тези основни изисквания и съдържащи конкретни показатели за качество на обученията.

За контакти:

Албена Пенова

Медиатор, учител на медиатори

<https://bambg.bg/>

apenova@gmail.com